

بخش سوم — اجرای برنامه

فهرست

صفحه	عنوان
۲۲۳	فصل اول — طراحی آموزشی و اجرای آن
۲۵۱	فصل دوم — ارزش‌یابی فعالیتهای هنری دانش‌آموزان

طراحی آموزشی و اجرای آن

فهرست

صفحه	عنوان
۲۲۳	مقدمه
۲۲۳	۱- فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری
۲۲۹	۲- روش‌های یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری
۲۳۲	۳- طراحی آموزشی برای درس هنر
۲۴۸	منابع

طراحی آموزشی و اجرای آن

مقدمه

همان‌طور که در بخش اول گفته شد، رویکرد برنامه‌ی درسی هنر دوره‌ی ابتدایی، تربیت هنری است.^۱ در طراحی این برنامه، هشت اصل^۲ تعریف و شانزده هدف در نظر گرفته شده است.^۳ در این جا فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری و برخی از روش‌های مناسب آن، و نقش معلم و دانش‌آموزان در این فرایند تبیین می‌شود.

از آن‌جا که لازم است معلم تمامی برنامه‌ی درسی را بشناسد و بداند که در طول یک سال تحصیلی چگونه دانش‌آموزان را در رسیدن به اهداف این درس یاری کند و چگونه با طراحی آموزشی و اجرای آن در هر جلسه، زمینه‌ی تحقق اهداف را فراهم سازد، چگونگی طراحی آموزشی و اجرای آن نیز در پی می‌آید.

۱- فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری

محتوای برنامه‌ی درسی، بخشی از برنامه است که دانش‌آموزان یاد می‌گیرند. در این بخش – چنان‌که از نظر گذشت – نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش در کنار هم قرار گرفته‌اند. در هر فصل، پس از آشنایی مختصر با آن رشته و اصلاحات ویژه‌ی آن، با ابزار و مواد و مراحل اجرای کار در آن رشته، در قالب فعالیت‌های یادگیری آشنا شدید.

در این جا به شکل‌گیری فعالیت‌های یادگیری می‌پردازیم؛ به بیان دیگر، فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری در کلاس درس را مرور می‌کنیم. در این برنامه، اصل کودک محوری مدنظر است؛ بنابراین، دانش‌آموز تلاش می‌کند تا فعالیت‌های هنری را یاد بگیرد و معلم تلاش او را

۱- برای مطالعه‌ی بیشتر، به فصل ۱، صفحات ۶ تا ۱۷ مراجعه کنید.

۲- برای مطالعه‌ی بیشتر، به فصل ۱، صفحات ۱۷ تا ۲۳ مراجعه کنید.

۳- برای مطالعه‌ی بیشتر، به فصل ۱، صفحات ۲۳ تا ۲۷ مراجعه کنید.

هدایت می‌کند تا به هدف‌های درس برسد.

برای یادگیری^۱، تعریف‌های گوناگون آمده است. دکتر علی شریعتمداری یادگیری را **تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار فرد که بر اثر تجربه به وجود می‌آید**، تعریف کرده است. در این تعریف چند نکته‌ی اساسی وجود دارد که در ذیل اشاره می‌شود.

تغییر، دگرگونی و تحولی است که برحسب شرایط زندگی فرد در سطح دانش و مهارت او به وجود می‌آید؛ به طوری که تار و پود فکری او را شکل می‌دهد. هر قدر میزان دانش و مهارت فرد گسترده‌تر و عمیق‌تر باشد، زمینه‌ی رشد قابلیت‌های فکری و مهارت‌های تفکر در او بیشتر فراهم می‌شود. رشد قابلیت‌ها و مهارت‌های فکری، زمینه‌ساز تغییرات اساسی در نگرش‌ها و بینش شخصی اوست.

یادگیری از لحظه‌ی تولد آغاز می‌شود، در هر لحظه‌ی زندگی به نوعی جریان دارد و تا پایان زندگی ادامه می‌یابد. ویژگی بارز یادگیری، رشد و فزاینده‌ی است که تغییرات اساسی را در سطح دانش، نگرش و مهارت به وجود می‌آورد. هر انسانی متناسب با توانایی‌ها، استعدادها، علایق، تمایلات و نیازهایی که دارد، با روشی منحصر به فرد، یاد می‌گیرد. **یادگیری، امری شخصی و درونی است. در فرایند یادگیری، نقش اصلی به عهده‌ی خود دانش آموز است اما محیط مساعد، تسهیلات، راهنمایی‌ها و امکاناتی که برای او فراهم می‌شود، در کیفیت یادگیری تأثیر فراوان دارند.**

یادگیری بر اثر تجربه به وجود می‌آید. یکی از تعریف‌های «تجربه»، تأثیر متقابل فرد و محیط بر یک‌دیگر است؛ براساس این تعریف، هرچه فرد با محیط ارتباط بیشتری داشته باشد، تجربه‌های بیشتری کسب می‌کند. محیط مساعد، انگیزه‌های درونی فرد را تقویت می‌کند و او را برای یادگیری هرچه بیشتر و کامل‌تر برمی‌انگیزد.

در فرایند یادگیری، چهار عامل اساسی دخالت دارند:

الف — کسی که یاد می‌گیرد؛ او دانش آموز است و ویژگی‌های رشد جسمی، ذهنی، عاطفی،

۱- یادگیری (learning) تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار فرد است که بر اثر تجربه به وجود می‌آید. مکاتب فلسفی مختلف،

یادگیری را به گونه‌های متفاوتی تعبیر کرده‌اند:

رفتارگرایان: یادگیری، تغییر رفتار بر اثر تجربه است ← تغییر در مهارت‌های فیزیکی

شناخت‌گرایان: یادگیری، تغییر رفتار بر اثر تجربه است ← تغییر در دانش‌ها و مهارت‌های ذهنی

انسان‌گرایان: یادگیری، تغییر رفتار بر اثر تجربه است ← تغییر در نگرش‌ها و باورها

درس هنر با هر سه حوزه‌ی دانش، مهارت و نگرش ارتباط دارد و یادگیری در فعالیت‌های هنری شامل تغییر در

مهارت‌های فیزیکی، دانش‌ها و مهارت‌های ذهنی و تغییر در نگرش‌ها و باورهاست.

اجتماعی و اخلاقی اش برای معلم آشناست.

ب — موضوع یادگیری؛ محتوای برنامه است که در بخش دوم با عنوان «فعالیت‌های یادگیری» از نظر گذشت. دانش‌آموز با آن‌ها آشنا می‌شود و سپس، در هر یک مهارت نسبی پیدا می‌کند.

پ — کسی که یاد می‌دهد؛ این فرد، معلم است که نقش مدیریت یادگیری را برعهده دارد و با اشراف کامل به ویژگی‌های دانش‌آموز و موضوع یادگیری، شرایط مناسبی را برای یادگیری فعال فراهم می‌آورد.

ت — فضای یادگیری؛ کلاس درس فضای رسمی یادگیری است اما یادگیری، زمان و مکان ویژه‌ای ندارد و در هر زمانی و هر جا اتفاق می‌افتد. در صورتی که دانش‌آموز چگونگی تفکر و یادگیری را آموخته باشد، از لحظه‌ها در هر مکانی که باشد، برای غنی‌سازی یادگیری‌های خود بهره می‌گیرد (علی رؤوف، ۱۳۸۲).

در صورتی که در اجرای برنامه‌ی درسی هنر بتوان این عوامل را به شکلی منطقی، زیبا و کارآمد در کنار هم قرار داد و پیوند و رابطه‌ی مناسبی بین آن‌ها برقرار کرد، یادگیری، به فرایندی شاد و خوشایند تبدیل خواهد شد. در فرایند یادگیری، محور، دانش‌آموز است اما مدیریت یادگیری را معلم برعهده دارد. او با برنامه‌ریزی، نظارت و ارزش‌یابی در فرایند یادگیری مشارکت کرده و مسیر یادگیری فعال را برای دانش‌آموزان روشن و آسان می‌کند. هم‌چنین، به آن‌ها کمک می‌کند تا فرایند تفکر خود را بشناسند و آگاهانه یاد بگیرند.

معلم برای اثربخش کردن یادگیری، دانش‌آموزان را به طور کامل با آن درگیر می‌کند. زمانی که دانش‌آموزان به طور آگاهانه در این جریان درگیر شوند، کنترل جریان را به دست می‌گیرند و خود و دوستانشان را به عنوان منابع مهم و با ارزش دانش و مهارت، در کنار معلم می‌بینند.

در فرایند فعالیت‌های یادگیری در رشته‌های مختلف هنری، معلم به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا فکر کنند و آن‌چه را از قبل می‌دانند و مهارت‌هایی را که قبلاً کسب کرده‌اند، در شرایط جدید دوباره سازماندهی کنند و ایده‌های خود را با ابزار و وسایلی که در اختیار دارند، اجرا کرده و تولید هنری خویش را ارائه دهند. معلم، گاه با آموزش مستقیم و گاه با آموزش غیرمستقیم، در جریان یادگیری دانش‌آموزان مشارکت می‌کند. در هر صورت، معلم باید روش‌های یاددهی — یادگیری را به گونه‌ای انتخاب کند که:

- با رویکرد، اصول و اهداف برنامه متناسب باشند.
- با آمادگی دانش‌آموزان (فیزیکی، عاطفی، حسی و شناختی) هماهنگ باشند.

- به دانش‌آموزان فرصت توسعه‌ی احساس، تخیل و تفکر خلاق را بدهند.
- به حفظ استقلال فردی و هم‌چنین، رشد اجتماعی دانش‌آموزان توجه کنند.
- با ایجاد فضایی آزاد، زمینه‌ی مشارکت و تجربه‌ی آزاد و مستقیم دانش‌آموزان را در انجام دادن فعالیت‌های مختلف هنری فراهم سازند.
- به دانش‌آموزان فرصت نشان دادن احساس، تخیل و تفکر خلاق را در فعالیت‌های هنری بدهند.

● دانش‌آموزان را در استفاده‌ی بهینه از زمان، وسایل، ابزارها و روش‌های هنری تشویق و هدایت کنند.

- هیچ‌یک از دانش‌آموزان را به انجام دادن کاری مجبور نکنند.
- شرایط و امکانات کلاس را در نظر بگیرند.
- از رسانه‌های آموزشی که بخشی از برنامه به شمار می‌آیند، در ایجاد فرصت‌های یادگیری استفاده کنند.

- حفظ کردن هیچ‌یک از مفاهیم را از دانش‌آموزان نخواهند.
- دانش‌آموزان را به حفظ و نگهداری وسایل و مواد تشویق کنند.
- دانش‌آموزان را به انجام دادن و اتمام فعالیت‌ها تشویق کنند.
- دانش‌آموزان را به حفظ و نگهداری تولید هنری خود تشویق کنند.
- تا آن‌جا که امکان دارد، کلیه‌ی برنامه‌های پیش‌بینی شده را اجرا کنند.
- از فعالیت‌های هنری برای غنا بخشیدن به ساعت درس‌های دیگر نیز استفاده کنند. (راهنمای برنامه‌ی درسی هنر دوره‌ی ابتدایی، ۱۳۸۲)

معلم برای آشنا کردن دانش‌آموزان با ابزار و مواد و در بعضی شرایط برای نشان دادن چگونگی استفاده از این ابزار و مواد از روش‌های آموزشی مستقیم استفاده می‌کند. اما حتی در این موارد نیز می‌تواند با تمهیداتی، دانش‌آموزان را به فعالیت و آوارد و از روش‌های غیرمستقیم برای اجرای فعالیت‌های هنری استفاده کند.

در یادگیری فعال، معلم فضایی را ایجاد می‌کند که دانش‌آموزان با یک سؤال یا مسئله مواجه شوند و در صورتی که این سؤال یا مسئله جذابیت داشته باشد، آن‌ها را برای یافتن پاسخ یا راه‌حل برمی‌انگیزد. سؤال یا مسئله‌ای که برای دانش‌آموزان تازگی داشته باشد و ذهن آن‌ها را درگیر کند، آرامش ذهنی و تعادل آن‌ها را برهم می‌زند و آنان را به تفکر وادار می‌دارد. **آن‌ها بدون این که بدانند،**

جریان تفکر را طی می‌کنند تا به کشف پاسخ دست یابند. زمانی که پاسخ را یافتند، آن را مطرح می‌کنند تا از درستی آن مطمئن شوند و تأیید و تشویق دیگران را به دست آورند. در فعالیت‌های هنری، برخلاف درس‌های دیگر، پاسخ‌های متعدد اما درست، فراوان‌اند. فرد در جریان فعالیت هنری، هر لحظه با حل مسئله مواجه است و برای یافتن پاسخ‌های درست، می‌اندیشد و تا رسیدن به این پاسخ‌ها از تلاش و کاوش دست بر نمی‌دارد.

جریان تفکر برای یافتن پاسخ، با «تخیل» شروع می‌شود. تخیل، توانایی ساختن آن چیزی است که غایب است اما در ذهن ساخته می‌شود. تخیل افراد با هم متفاوت است و هیچ دوفری، از یک پدیده تصور ذهنی یکسانی ندارند، اما بدون تخیل مناسب، تفکر به وجود نمی‌آید. تخیل، قدم برداشتن به طرف ناشناخته‌هاست که از تجربه‌های گذشته حاصل می‌شود. این تجربه‌ها در همان حد باقی نمی‌ماند بلکه با تجربه‌های حال درمی‌آمیزد و از آن نیز فراتر می‌رود.

معلم در جریان این تفکر و اکتشاف، به گونه‌ای غیرمستقیم او را هدایت می‌کند تا آن‌چه را پیش‌رو دارد، شفاف‌تر و کامل‌تر ببیند؛ آن‌چه را قبلاً تجربه کرده است، کامل‌تر به خاطر بیاورد و تصمیم‌های خود را آگاهانه‌تر اجرا کند.

برای مثال، در یک جلسه‌ی نقاشی با موضوع معین که «انسان» به عنوان موضوع نقاشی، معین شده، هر دانش‌آموز باید یک انسان را نقاشی کند اما این که انسان انتخابی او پیر، میان‌سال یا جوان – زن، مرد یا کودک – و سفید پوست، سیاه‌پوست یا سرخ‌پوست باشد، به عهده‌ی خود اوست. **او با مسئله‌ی «انتخاب موضوع» مواجه است.** این که نقاشی خود را روی کاغذ، مقوا، پشت یک پوستر یا پوشه‌ی باطله یا هر چه در دسترس دارد، بکشد به عهده‌ی خود اوست. کودک در **انتخاب وسیله** و این که با یک یا چند رنگ نقاشی کند، از مداد رنگی، پاستل، آبرنگ، گواش یا ... استفاده کند، آزاد است و خودش تصمیم می‌گیرد. روش کار که در کجای زمینه بکشد، بقیه‌ی فضای زمینه را خالی بگذارد یا پر کند، چگونه رنگ‌آمیزی انجام دهد، کشیدن انسان را چگونه انجام دهد، اول سر یا بدن را بکشد، موها، صورت، لباس و ... را چگونه و به چه ترتیب بکشد و چگونه رنگ‌آمیزی کند، به عهده‌ی اوست.

این‌ها مسائلی است که در یک جلسه‌ی نقاشی، کودک هر لحظه با آن‌ها روبه‌روست و برای حل آن‌ها باید از بین همه‌ی گزینه‌های درست موجود، فقط یک گزینه را انتخاب و اجرا کند. او برای هر انتخاب خود، دلایلی در ذهن دارد که اگر بپرسید، آن‌ها را توضیح می‌دهد.

با توجه به آن چه گفته شد، در جریان تفکر برای حل مسئله در فرایند تولید هنری چهار مرحله طی می‌شود.

مرحله‌ی اول — طرح مسئله: پرورش یک ایده یا موضوع کلی در ذهن؛ مثلاً: نقاشی انسان.

مرحله‌ی دوم — تفکر: فکر کردن برای انتخاب دقیق‌تر موضوع، ابزار و مواد و روش اجرا؛ مثلاً: نقاشی یک زن با ویژگی‌هایی که دانش‌آموز در ذهن دارد، با مداد پاستل در وسط صفحه.

مرحله‌ی سوم — کاربرد: اجرای ایده با ابزار و مواد و روش انتخاب شده؛ مثلاً: کشیدن نقاشی آن زن با تمامی ویژگی‌هایی که در ذهن تجسم یافته است و البته با همان تخیل کودکانه و توانایی نقاشی یک کودک.

مرحله‌ی چهارم — استدلال: توانایی توضیح دادن علت انتخاب‌ها و چگونگی اجرا؛ مثلاً: زن شبیه مادر است؛ موها، چهره و رنگ و مدل لباس او شبیه مادر است و انتخاب پاستل برای نقاشی، چون رنگ‌های شفاف‌تری دارد و با آن سریع‌تر می‌توان نقاشی را رنگ کرد. به این ترتیب در فرایند تولید یک اثر هنری، همه‌ی مراحل حل مسئله به روشنی مطرح است و **فرد بدون آن که محدودیت یافتن فقط یک پاسخ درست از پیش تعیین شده را داشته باشد، با آن مواجه می‌شود.** این پاسخ‌های درست را فرد با اندیشیدن و کاوش، کشف می‌کند.

این شرایط، مشابه شرایط زندگی عادی است و این تمرین‌ها فرد را برای مواجهه با مسئله، تأمل درباره‌ی آن و یافتن راه‌حل‌های جدید و درست برای آن آماده می‌کند. فرد به آرامی در این وادی به مهارت دست می‌یابد و چه بسا راه حلی را خلق می‌کند.

توجه به اصول انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت، تلفیق رشته‌های هنری و یادگیری مشارکتی، سرلوحه‌ی کار معلم است تا در ساعت درس هنر شرایطی را به وجود آورد که دانش‌آموزان با آزادی و احساس مسئولیت، با چگونگی طی این فرایند آشنا شوند. دانش‌آموزان پس از اجرای چند فعالیت و کسب تجربه خواهند توانست این فرایند را از انتخاب موضوع و روش تا اجرا، ارائه‌ی محصول نهایی و ارزش‌یابی آن، به سهولت و آگاهانه طی کرده و رفتارهای خود را در محدوده‌ی زمان و امکانات موجود، مدیریت کنند.

به‌طور کلی، از تمامی روش‌های تدریسی که اساس آن‌ها فعالیت و مشارکت دانش‌آموز است، می‌توان در اجرای برنامه استفاده کرد.

۲- روش‌های یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری

با توجه به رویکرد حل مسئله در روش‌های یاددهی - یادگیری، بعضی از روش‌های مناسب برای طراحی فرصت‌ها و اجرای فعالیت‌های یادگیری درس هنر به شرح زیرند.

۱- روش توضیحی: در این روش برای روشن کردن برخی نکات مبهم و مشکل کار، آن‌ها را ساده و کوتاه برای دانش‌آموزان توضیح می‌دهد. این توضیح را با استفاده از مثال‌ها، تصویرها، فیلم و سایر رسانه‌های آموزشی می‌توانید جالب و جذاب نمود. معلم هنگام توضیح دادن، از کلام و عقاید دانش‌آموزان نیز استفاده کرده، به سؤال‌های آن‌ها هم پاسخ می‌دهد. برای آشنا کردن دانش‌آموزان با ابزار و مواد، چگونگی کار کردن با آن‌ها و حفظ و نگهداری از آن‌ها، روش توضیحی قابل استفاده است.

۲- روش پرسش و پاسخ: در این روش، معلم سؤال می‌کند و دانش‌آموزان به سؤال‌های او پاسخ می‌دهند. معلم سؤال‌ها را به گونه‌ای تنظیم و مطرح می‌کند که دانش‌آموزان را به تفکر وادارد. این روش تقریباً همان روش اکتشافی است؛ دانش‌آموزان پس از مطرح کردن چند سؤال و پاسخ‌گویی به آن‌ها، مفهوم یا موضوع جدیدی را کشف می‌کنند. این روش برای ایجاد انگیزه، تعیین موضوع، روشن شدن موضوع و روش کار در رشته‌های هنری مناسب است.

۳- روش نمایشی: این روش، بر اصل مشاهده و دیدن استوار است. دانش‌آموزان مهارت‌های خاصی را از طریق مشاهده و دیدن به دست می‌آورند. ابتدا معلم، جریان کاری را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد و سپس، آن‌ها همان کار را انجام می‌دهند. معلم با این روش می‌تواند ابزار، مواد و روش‌های کار را برای دانش‌آموزان نشان دهد و با توضیح مختصری، آن‌ها را معرفی کند. سپس با طرح سؤال‌هایی، میزان توجه و یادگیری دانش‌آموز را ارزش‌یابی کند و آن‌ها را به تفکر وادارد تا روش‌های دیگری برای انجام دادن کار، پیدا کنند.

۴- روش گروه‌های کوچک: در این روش، شاگردان کلاس به گروه‌های کوچک تقسیم می‌شوند. هر گروه به طور مستقل به فعالیت می‌پردازد و معلم نقش هماهنگ‌کننده و هادی فعالیت‌ها را برعهده دارد. **او در تقسیم کار و هدایت گروه‌ها به اصول کودک محوری و مشارکت توجه دقیق می‌کند.** در گروه نیز همه‌ی اعضا فعال‌اند. هر گروه می‌تواند فعالیتی یکسان یا متفاوت با گروه‌های دیگر را انجام دهد. در پایان، با جمع‌بندی فعالیت تمامی گروه‌ها، مجموعه‌ی مناسبی تهیه می‌شود. پس از خاتمه‌ی فعالیت، هر گروه درباره‌ی یافته‌ها و فعالیت‌های خود توضیح می‌دهد و سرانجام، همه

درباره‌ی یافته‌های کلاس بحث می‌کنند. این روش برای اجرای فعالیت‌های یادگیری رشته‌های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش مناسب است.

۵- روش ایفای نقش: این روش برای تجسم عینی موضوعات مختلف به کار می‌رود. در این روش، دانش‌آموزان موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند؛ به این ترتیب که خود را به جای یک شخصیت فرضی قرار می‌دهند. شخصیت فرضی را با تمامی ویژگی‌هایش در خیال خود تجسم می‌کنند و سپس، به تقلید حرکات و صدای او می‌پردازند. ممکن است این موجود، یک گل یا حیوان باشد؛ در این صورت، صدای مناسبی برای گفت و گوی خود می‌آفرینند. ایفای نقش به مهارت‌های خاص هنری نیاز ندارد. در روش ایفای نقش، دانش‌آموزان با عملیات نمایشی و ایفاگران نقش‌های مختلف، ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند؛ با شور و شوق و هیجان، عملیات نمایشی هم‌کلاسی‌های خود را می‌بینند و خود را در صحنه احساس می‌کنند. در واقع، همه‌ی حواس آن‌ها برای مشاهده‌ی نمایش به کار می‌رود. پس از اجرای نمایش، درباره‌ی آن بحث و گفت‌وگو می‌شود. از این روش در برنامه‌های قصه، نمایش، تربیت شنوایی و بررسی و ارزش‌یابی تولیدات هنری استفاده می‌شود.

۶- گردش علمی (بازدید): گردش علمی یا فعالیت تجربی خارج از کلاس، کاری علمی است که در محیطی غیر از کلاس درس صورت می‌گیرد. با تجزیه و تحلیل فعالیت‌های گوناگون خارج از کلاس، سهم و تأثیر آن‌ها در تربیت برای زندگی مشخص می‌شود. فضای آزاد و بدون سقف بهترین مکان برای یادگیری و تجربه‌اندوزی است و خانه و مدرسه نمی‌توانند جای آن را بگیرند. در محیط بیرون از کلاس، دانش‌آموزان چیزهایی می‌یابند که مورد علاقه‌ی آن‌هاست. پرندگان، حشرات، حیوانات، گیاهان، درختان، کوه‌ها، جویبارها و ... چیزهایی هستند که دانش‌آموزان می‌توانند درباره‌ی آن‌ها کنکاش کنند. آسمان، زمین، کوه، دشت، کویر، کلبه، مزرعه، جنگل، باغچه، بوستان (پارک)، استخر، رود، دریا و ... پر از چیزهای جالبی است که توجه دانش‌آموزان را به خود جلب می‌کند و آنان را به شگفتی وا می‌دارند؛ حس

۱- کلبه: باد در منطقه‌های کویری، خاک و ریگ‌های روان را به‌طور دائم جابه‌جا می‌کند و به شکل‌های مختلف درمی‌آورد. این شکل‌های زیبا که از فاصله‌های دور مانند ویرانه‌های آثار باستانی به نظر می‌رسند، «کلبه» نام دارند.

کنجکاوی آن‌ها را برمی‌انگیزند و برایشان فرصتی فراهم می‌آورند تا به اکتشاف بپردازند. به‌طور کلی، گردش علمی می‌تواند دیدار از یک باغچه، باغ، بوستان، کوه، دشت، صحرا، کارگاه، نمایشگاه، فروشگاه، موزه، ساختمان و ... باشد. مشاهده‌ی محیط اطراف و حتی مشاهده‌ی محیط دبستان که امکان کسب تجربه را فراهم آورد، گردش علمی محسوب می‌شود.

این روش در برنامه‌های ارتباط با طبیعت برای آشنایی با طبیعت و الهام گرفتن از آن اجرا می‌شود.

۷- روش واحد کار (پروژه): این روش شامل مجموعه‌ی فعالیت‌هایی است که حول یک دسته مفاهیم کلی^۱ دور می‌زند و متوجه هدف معینی است که ارزش آموزشی و پرورشی دارد. واحد کار معمولاً مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات، یافتن راه‌حل، مطالعه و انجام دادن کار عملی است. در جریان انجام دادن واحد کار، روال معمول و تصنعی کلاس از شکل معمول خارج شده، معلم و دانش‌آموز با هم همکاری می‌کنند. کار فردی و یا کار در گروه‌های کوچک جای فعالیت‌های جمعی کلاس را می‌گیرد و کلاس به صورت کارگاه درمی‌آید. گاه محدودیت زمانی و مکانی نیز برداشته می‌شود، حتی ممکن است فعالیتی تا چند جلسه ادامه پیدا کند. واحد کار موجب توسعه‌ی تجربه‌های شخصی دانش‌آموزان می‌شود.

در فرایند اجرای کار معلم به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا موضوع فعالیت خود را کاملاً بشناسد، به آن فکر کنند و متناسب با ذوق و سلیقه‌ی خود، در مورد چگونگی انجام دادن آن تصمیم بگیرند. ممکن است لازم باشد درباره‌ی موضوع به منابعی مراجعه کنند، دست به تجربه‌ی عملی بزنند یا ابزار و وسیله‌ای بسازند. دانش‌آموزان پس از این که کار خود را تمام کردند، درباره‌ی آن گزارشی به کلاس ارائه می‌دهند. در واحد کار، تنظیم منطقی موضوع مورد توجه نیست بلکه برانگیختن و فعال کردن دانش‌آموزان برای رسیدن به هدف آموزشی مهم است. این روش برای همه‌ی رشته‌های هنری و به ویژه فعالیت‌های تلفیقی توصیه می‌شود.

۸- روش بحث گروهی: روش بحث گروهی یکی از روش‌های مؤثر آموزشی است؛ زیرا در آن، محور فعالیت، دانش‌آموز است. در این روش، مطالب به‌طور مستقیم و به‌وسیله‌ی آموزگار در اختیار دانش‌آموزان قرار نمی‌گیرد بلکه آموزگار، تنها در مورد روش کار راهنمایی‌ها و توصیه‌های لازم را مطرح می‌کند و دانش‌آموزان، خود به فعالیت می‌پردازند. در پایان فعالیت‌ها، بحث و گفت‌وگو

۱- برای مثال در نقاشی یا موضوع «آدم» مفهوم کلی آدم است. دانش‌آموزان طی گفت‌وگوهایی که با هم و با معلم خود دارند مشاهده‌ی یک‌دیگر و تصویرهایی که می‌بینند، در مورد شکل آدم، ویژگی‌های او، تناسب سر و بدن او، ... اطلاعاتی کسب می‌کنند و در مورد کشیدن آدمی با رنگ پوست، مو و چشم، اندازه، لباس، سن و سال و ... و فضایی که در آن قرار گرفته، به دلخواه تصمیم می‌گیرند.

درباره‌ی آن انجام می‌شود. در این روش، تفکر دانش‌آموزان پرورش می‌یابد و آن‌ها توانایی اظهارنظر در جمع را پیدا می‌کنند. انتقادپذیر و انتقادگر بار می‌آیند، به توانایی مدیریت، قدرت بیان، استدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری دست می‌یابند و فرصت پیدا می‌کنند تا نظرها، عقاید و تجربه‌هایشان را با هم کلاسی‌های خود در میان بگذارند. این روش برای همه‌ی رشته‌های هنری لازم و ضروری است. در همه‌ی فعالیت‌های نقاشی، کاردستی، تربیت‌شنوایی، قصه و نمایش دانش‌آموزان پیش از شروع فعالیت برای انتخاب موضوع، روش کار و تقسیم کار و پس از انجام دادن فعالیت‌ها و رسیدن به تولید هنری، درباره‌ی کار خود برای دیگران توضیح می‌دهند، درباره‌ی کار دیگران سؤال می‌کنند و در مورد همه‌ی کارها به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند.

در اجرای درس هنر، هرگز روش یک پارچه و کاملی برای همه‌ی فعالیت‌ها و تمامی دانش‌آموزان وجود ندارد. معلم باید همیشه توجه داشته باشد که: «برای چه منظور، برای کدام دانش‌آموزان و تحت چه شرایطی، می‌خواهد فعالیت هنری را طراحی و در کلاس اجرا کند.»

۳- طراحی آموزشی برای درس هنر

آموزش: یاد دادن برای یادگرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر است و به بیان دیگر، مداخله‌ای برنامه‌ریزی شده در جهت بهبود موقعیت فرد و هدایت جریان رشد در تمام ابعاد است» (جواد سلیمان‌پور ۱۳۸۰). در آموزش، لازم است ذوق و علاقه‌ی دانش‌آموزان در نظر گرفته شود تا میل به یادگرفتن در آن‌ها به وجود آید. باید آن‌ها را درگیر تفکر کرد تا خودشان آگاهانه فرایند یادگیری را طی کنند و با کشف آن چه نیاز دارند، احساس موفقیت کنند.

دانش‌آموزان، طی فرایند فعالیت هنری با موضوع، ابزار و مواد و روش‌های اجرایی، آن‌قدر بازی می‌کنند تا محصول قابل ارائه‌ای را تولید نمایند (بازی: تخیل، احساس، تفکر). در جریان این بازی آن‌ها مطالب بسیاری را کشف می‌کنند و آن مطالب را خوب یاد می‌گیرند؛ به این ترتیب، احساس موفقیت می‌کنند و اعتماد به نفس و آرامش به دست می‌آورند.

تشویق به موقع برای موفقیت‌های کسب شده، دانش‌آموزان را به انجام دادن فعالیت‌های مشابه و حتی متفاوت، ترغیب می‌کند و به تلاش برای موفقیت‌های بیشتر وا می‌دارد.

طراحی آموزشی: برنامه‌ریزی و سازمان‌دادن به فعالیت‌هایی است که معلم و دانش‌آموزان در مسیر رسیدن به اهداف یادگیری انجام می‌دهند (نادر قلی‌قورچیان و دیگران، ۱۳۷۷).

از نظر زمان‌بندی، طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم می‌شود. معلم برای آن که بتواند

مدیریت یادگیری را به خوبی انجام دهد، لازم است که برای خود طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم کند. اگر سال تحصیلی ۹ ماه در نظر گرفته شود، هر ماه ۴ هفته و هر هفته دو جلسه درس هنر در برنامه وجود دارد. بنابراین، جدولی با عنوان **فعالیت‌های هنری سالیانه** تنظیم می‌شود. این جدول، هفت ستون دارد؛ در ستون اول، فصل‌های سال تحصیلی به ترتیب آغاز سال تحصیلی، پاییز، زمستان و بهار قرار می‌گیرد.

در ستون دوم، ماه‌های هر فصل به ترتیب برای پاییز، ماه‌های مهر، آبان و آذر، برای زمستان، ماه‌های دی، بهمن و اسفند و برای بهار، ماه‌های فروردین، اردیبهشت و خرداد نوشته می‌شود. ستون سوم، متعلق به هفته‌ها و ستون چهارم مختص جلسه‌های یک هفته است ستون پنجم، تاریخ اجرای درس هنر در کلاس است. در ستون ششم، عنوان فعالیت‌های هنری قرار دارد. با مراجعه به بخش دوم این کتاب که شامل محتوای برنامه‌ی درسی هنر است، فعالیت‌های یادگیری در جدول هر رشته نوشته می‌شود.

بعضی از فعالیت‌ها باید به طور مستقل در یک ساعت درس انجام شوند و بعضی از آن‌ها نیز در تلفیق با برنامه‌های دیگر، چند جلسه را پوشش می‌دهند. لازم است بعضی از فعالیت‌ها به صورت فردی، برخی در گروه‌های کوچک و بعضی دیگر در گروه‌های بزرگ انجام شوند.

با توجه به اصل انعطاف‌پذیری و سایر اصول برنامه، ستون ششم طرح درس سالیانه‌ی خود را مدتی قبل از اجرای هر برنامه تنظیم کنید. در تنظیم این ستون، توزیع متناسب همه‌ی رشته‌ها و فعالیت‌های مربوط به آن‌ها را مدنظر قرار دهید. جای تعطیلات^۱ به هر مناسبتی که باشد، خالی می‌ماند.

در ستون هفتم نیز در مقابل هر فعالیت، ابزار و مواد مورد نیاز نوشته می‌شود. در صورتی که این جدول تنظیم شود، معلم هر هفته می‌تواند برنامه‌ی درسی هر جلسه و ابزار و موادی را که در آن هفته لازم است، به موقع به دانش‌آموزان یادآوری کند و خود نیز برای طراحی آموزشی روزانه و اجرای آن آماده شود. در پایان سال تحصیلی، جدول طرح درس سالیانه کامل می‌شود و نمایی از کلیه‌ی فعالیت‌های هنری که دانش‌آموزان با راهنمایی معلم انجام داده‌اند، فراهم می‌آید. معلمان گرامی می‌توانند در پایان سال، جدول خود را بررسی کنند و از تجربه‌های حاصل، برای سال بعد بهره‌گیرند.

۱- تعطیلات: مانند تعطیلات رسمی اعیاد یا عزاداری‌ها، ایام امتحانات یا تعطیلی‌هایی که بر اثر بارش زیاد برف و باران پیش می‌آیند، همه در جدول خالی می‌مانند.

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه‌ی پایه‌ی ابتدایی

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز	
پایان	مهر	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					
	آبان	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					
	آذر	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه‌ی پایه‌ی ابتدایی

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز	
زمستان	دی	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					
	بهمن	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					
	اسفند	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه‌ی پایه‌ی ابتدایی

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز	
مهر	فروردین	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					
	اردیبهشت	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					
	خرداد	اول					
		دوم					
		سوم					
		چهارم					

پس از آشنایی با طرح درس سالیانه و کسب آمادگی برای تهیه‌ی آن، برای اجرای برنامه در هر جلسه، به طراحی آموزشی نیاز است. طراحی آموزشی یک جلسه‌ی درس یا طرح درس روزانه، مدل‌های مختلفی دارد. بعضی از این مدل‌ها بسیار وسیع‌اند و تمامی جزئیات در آن‌ها ثبت می‌شود. بعضی نیز خلاصه‌اند و چهارچوب کلی آنچه را در کلاس واقع می‌شود، نشان می‌دهند. از آن‌جا که تربیت هنری از ظرفیت‌های قابل توجهی در زمینه‌ی انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت و یادگیری مشارکتی برخوردار است، محتوای آن جامع است و قابلیت تلفیق درونی بسیار دارد. طراحی آموزشی آن نیز خلاصه و در حد تبیین چارچوب کلی فعالیت‌هاست. همان‌طور که قبلاً اشاره شد، هر یک از فعالیت‌های هنری می‌توانند به صورت مجزا یا به شکل تلفیقی از دو یا چند فعالیت انجام شود. بنابراین طراحی آموزشی نیز می‌تواند به صورت تک رشته‌ای یا تلفیقی از چند رشته، تهیه و اجرا شود.

طراحی آموزشی (۱)

رشته:؛ فعالیت:

اهداف کلی درس هنر

حوزه دانش	حوزه مهارت	حوزه نگرش
آشنایی با طبیعت به عنوان منبع الهام آفرینش‌های هنری	توسعه‌ی مهارت‌های حسی	توجه به زیبایی‌ها و پرورش حس زیباشناسی
آشنایی با رشته‌های هنری	توسعه‌ی مهارت‌های گفتاری	تمایل به ابراز افکار و احساسات
آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری	توسعه‌ی مهارت‌های حرکتی برای کاربرد مواد، ابزار و فنون ساده‌ی هنری	توجه به توانایی‌های خود و کسب اعتماد به نفس
آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری	توسعه‌ی قابلیت‌های تفکر	علاقه به کاوشگری و کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری
آشنایی با میراث فرهنگی - هنری	توانایی بیان افکار و احساسات در قالب‌های هنری	توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی
	توسعه‌ی مهارت‌های اجتماعی	تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت در فعالیت‌های گروهی

۴۵	منطقی - ریاضی	مکانی (فضایی)	موسیقایی	درون فردی
۳۰	کلامی (زبانی)	حرکتی - جسمانی	میان فردی	طبیعت‌گرا

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری

گام	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش یاددهی - یادگیری	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی	توضیح، پرسش و پاسخ		۵
دوم	تعیین فعالیت	فکر کردن و پرورش ایده‌ی هنری	گروه‌های کوچک		۵
سوم	اعلام انجام دادن فعالیت	انجام دادن فعالیت و طی کردن فرایند تبدیل ایده به تولید هنری	گروه‌های کوچک، واحد کار		۱۰
چهارم	اعلام جمع‌بندی یا جمع‌آوری تولید هنری دانش‌آموزان	ارائه‌ی تولید هنری (پاسخ سؤال‌ها)	نمایشی		۲۰
پنجم	ارزش‌یابی (جمع‌بندی نظر دانش‌آموزان و ارائه‌ی نظرکلی)	بررسی و توصیف فرایند تولید هنری خود و دیگران، و ثبت آن در پوشه‌ی کار	پرسش و پاسخ، توضیح		۵
جمع					۴۵

طراحی آموزشی تک رشته‌ای

طراحی آموزشی در پنج گام به ترتیب زیر اجرا می‌شود:

گام اول – ایجاد انگیزه: در این مرحله، دانش‌آموزان با موضوع فعالیت آشنا می‌شوند و انگیزه‌ی لازم برای شروع فعالیت را کسب می‌کنند. توجه آن‌ها به تجربه‌های قبلی که با موضوع ارتباط دارند، جلب می‌شود؛ تجربه‌ها را به یاد می‌آورند و برای هر چه بهتر انجام دادن فعالیت خود، آن‌ها را به کار می‌برند.

شما می‌توانید با هر روشی، توجه دانش‌آموزان را به فعالیت جدید جلب کنید؛ برای مثال، با نشان دادن یک یا چند تصویر مرتبط با موضوع، با بیان مطالب مختصری درباره‌ی آن، نشان دادن ابزار و موادی مرتبط با موضوع یا هر مورد دیگری که ذهن‌ها را به موضوع فعالیت مشغول کند و دانش‌آموزان را برای شروع فعالیت آماده سازد. بدیهی است اگر دانش‌آموزان از توانایی‌های خود و کسب موفقیت در انجام دادن فعالیت مطرح شده مطمئن باشند، انگیزه‌ی آن‌ها برای انجام دادن فعالیت، درونی است و با شوق و نشاط بیشتری شروع به کار می‌کنند. برای مثال، در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی، کافی است فقط بچه‌ها یکی از ابزارهای نقاشی یا کاردستی را ببینند و توجه‌شان به آن جلب شود. شما می‌توانید یک قلم‌مو را با نوار چسب روی تخته‌ی کلاس بچسبانید یا یک قیچی و تکه‌ای کاغذ رنگی را روی میز خود قرار دهید. البته ایجاد انگیزه معمولاً در جلسه‌های اول سال صورت می‌گیرد. پس از گذشت مدتی، بچه‌ها به این کار نیازی ندارند؛ زیرا بیشتر آن‌ها فعالیت‌های هنری را که در قالب بازی و با اختیار، آزادی و انتخاب خود انجام می‌دهند، دوست دارند؛ بنابراین، همان قدر که در برنامه‌ی روزانه‌ی خود بدانند که «درس هنر» دارند، آمادگی لازم برای انجام دادن فعالیت هنری را خواهند داشت. در بعضی فعالیت‌ها نیز تهیه‌ی ابزار یا موادی را از قبل از آن‌ها خواسته‌اید؛ مثلاً در شکل‌سازی با مواد طبیعی قبلاً به آن‌ها گفته‌اید موادی را که از طبیعت جمع‌آوری و آماده کرده‌اند، با خود به کلاس بیاورند. پس، همه می‌دانند که می‌خواهند کاردستی درست کنند و شما به راحتی و به سرعت می‌توانید وارد گام دوم شوید.

گام دوم – تعیین فعالیت (فکر کردن و پرورش ایده‌ی هنری): در این مرحله، فعالیت‌های را که در نظر گرفته‌اید، برای دانش‌آموزان روشن کنید. از آن‌ها بخواهید درباره‌ی موضوع، ایده‌ای را انتخاب کرده و برای اجرای آن فکر کنند. ابزار و موادی را که در اختیار دارند، بررسی کنند و تصمیم بگیرند که با کدام یک، می‌خواهند ایده‌ی خود را اجرا کنند. روش‌های ممکن کار را بررسی کنند و تصمیم بگیرند. همه‌ی این انتخاب‌ها به عهده‌ی بچه‌هاست. هر فرد، خود درباره‌ی مسئله‌هایی

که برایش مطرح است، فکر می‌کند و تصمیم می‌گیرد با چه روشی می‌خواهد کار کند. در همه‌ی این موارد دانش‌آموزان می‌توانند در گروه‌های کوچک با دوستان خود به مشورت بپردازند و برای پرورش ایده‌ی هنری، به یک‌دیگر کمک کنند. هم‌چنین، هر دانش‌آموز برای اجرای ایده‌ی هنری خود آماده شود. در این مرحله، دانش‌آموزان به کلیات فعالیت هنری خویش می‌پردازند و چارچوب خود را آماده و مرتب می‌کنند. **ایجاد فرصت کافی برای فکر کردن، مشورت کردن، کشف کردن و انتخاب کردن، در تربیت هنری بسیار مهم است.**

در فعالیت‌هایی مانند نقاشی و کاردستی، این مرحله به زمان بیشتری نیاز دارد اما در فعالیت‌هایی مانند تربیت شنوایی، قصه و نمایش که بچه‌ها به ابزار و مواد خاصی نیاز ندارند و فقط به انتخاب موضوع و چگونگی اجرا می‌انديشند، فرصت کمتری مورد نیاز است.

گام سوم — انجام دادن فعالیت (طی فرایند تبدیل ایده به تولید محصول هنری): در این مرحله دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک یا به طور فردی به فعالیت می‌پردازند؛ یعنی آن‌چه را در مرحله‌ی قبل به آن‌انديشیده و آن را در ذهن خود آماده کرده‌اند یا با هم درباره‌ی آن به گفت‌وگو پرداخته‌اند، عملی می‌کنند. دانش‌آموزان آن‌چه را در ذهن دارند، تولید می‌کنند. این مرحله به زمان بیشتری نیاز دارد تا هر یک از دانش‌آموزان فرصت کافی برای اجرای آن‌چه فکر کرده و تصمیم گرفته‌اند، در اختیار داشته باشند و بتوانند کار خود را شروع کنند؛ آن را انجام دهند و به پایان برسانند. در فعالیت‌هایی مانند نقاشی و کاردستی هر فرد یا گروه کوچک دانش‌آموزان به طور هم‌زمان به اجرای فعالیت خود می‌پردازد اما در فعالیتی چون قصه‌گویی، فقط یک دانش‌آموز یا یک گروه کوچک قصه می‌گوید و بقیه به قصه‌ی او گوش می‌دهند. در فعالیتی مثل نمایش، فقط یک گروه کوچک در بازی شرکت دارد و سایر دانش‌آموزان بازی را مشاهده می‌کنند یا به طور غیرمستقیم در بازی شرکت دارند. از آن‌جا که کشیدن و رنگ کردن یک نقاشی یا ساختن یک کاردستی و کامل کردن آن به وقت بیشتری نیاز دارد، فرصت کافی برای انجام دادن و کامل کردن کار را به بچه‌ها بدهید. به‌ویژه در نظر داشته باشید که بعضی از بچه‌ها تندتر و بعضی کندتر کار می‌کنند. اگر دانش‌آموزی می‌خواهد کار خود را تا زنگ تفریح تمام کند، به او سخت نگیرید اما پیوسته دانش‌آموزان را به استفاده‌ی بهتر از وقت و انجام دادن کار در طول یک زنگ تشویق کنید. دانش‌آموزان کندتر هم می‌توانند از دوستان خود کمک بگیرند.

(رنگ کردن نقاشی با مداد رنگی معمولاً وقت‌گیر است؛ بنابراین، می‌توانید دانش‌آموزان را به استفاده از پاستل روغنی یا مواد رنگی دیگر تشویق کنید تا کار آن‌ها زودتر انجام شود.)

گام چهارم — جمع‌بندی یا جمع‌آوری تولید هنری و برگزاری نمایشگاه: در این مرحله، دانش‌آموزان محصولات هنری را که تولید کرده‌اند، جمع‌بندی یا جمع‌آوری می‌کنند. در نقاشی و کاردستی، هر دانش‌آموز موظف است پس از نوشتن شماره، تاریخ و نام خود در پشت کار، کار تمام شده‌ی خود را به نمایش بگذارد تا همه‌ی کلاس کار او را ببینند.

گاهی تعداد دانش‌آموزان، زیاد و کلاس، کوچک است. شما می‌توانید وقتی تقریباً کار همه تمام شد، به نوبت از دانش‌آموزان هر ردیف کلاس بخواهید نقاشی‌ها یا کاردستی‌هایشان را بالا بگیرند و بقیه‌ی بچه‌ها، آن‌ها را تماشا کنند تا همه آثار هنری تولید شده را به خوبی ببینند. به نمایش گذاشتن آثار هنری، اعتماد به نفس دانش‌آموزان را تقویت می‌کند.

مشاهده‌ی فعالیت و محصولات هنری تولید شده، تجربه‌ی هنری کودکان را توسعه داده، آن‌ها را در انتخاب و پرورش ایده و تولید محصولات هنری یاری می‌دهد.

در فعالیت‌هایی مثل تربیت شنوایی، قصه و نمایش در گام سوم، تولید و ارائه با هم انجام می‌شود؛ بنابراین، در گام چهارم، دانش‌آموزان به جمع‌بندی فعالیت انجام شده یا محصول تولید شده می‌پردازند. مثلاً در قصه‌گویی، در مرحله‌ی سوم یک نفر قصه گفته است و بقیه قصه را گوش داده‌اند. ممکن است قصه‌گویی با حرکات و صداهای تقلیدی توسط گروه کوچکی از دانش‌آموزان انجام شده باشد. در هر صورت، در گام چهارم برای جمع‌بندی فعالیت، معلم دانش‌آموزان را هدایت می‌کند تا در مورد قصه، عنوان، فضا، قهرمانان، عناصر، حوادث و به‌طور کلی آن چه در قصه اتفاق افتاده است، با هم گفت‌وگو کنند. به این ترتیب که قصه‌گو یا گروه مجری قصه از سایرین سؤال کنند یا خود معلم مواردی را از بچه‌ها بپرسد یا خود بچه‌ها از هم سؤال کنند. با این روش، قصه و کلیه‌ی حوادث آن تکرار می‌شود و بهتر در ذهن بچه‌ها جای می‌گیرد و آن‌ها را برای فعالیت‌های مکمل قصه آماده می‌سازد.

گام پنجم — ارزش‌یابی (بررسی و توصیف تولید هنری): در این گام، فعالیت و محصول هنری تولید شده ارزش‌یابی می‌شود. در فعالیت‌های نقاشی و کاردستی، شما می‌توانید به کمک بچه‌ها یک نمونه کار را انتخاب کنید. این انتخاب، یا تصادفی است یا به علت ویژگی آن انجام می‌گیرد؛ برای مثال، در یک اثر نقاشی، روش خاصی در رنگ‌آمیزی به کار رفته است یا خلاقیت ویژه‌ای وجود دارد که خوب است همه‌ی بچه‌ها آن را ببینند و به آن دقت کنند. در ابتدا، دانش‌آموزی که آن محصول هنری را تولید کرده است، در مقابل کلاس قرار می‌گیرد؛ کار خود را به بچه‌های دیگر نشان می‌دهد و با توضیح مختصری، مراحل انتخاب ایده، پرورش ایده و اجرای ایده‌های خود را برای

دوستانش توضیح می‌دهد. چگونه فکر کرده است؟ چگونه انتخاب کرده است؟ کار خود را از کجا و با چه ابزار و موادی شروع کرده است؟ کارش را چگونه انجام داده و به پایان رسانده است؟ کدام قسمت کار به نظر او زیباتر است؟ در این میان، اگر فردی از او سؤالی دارد، می‌پرسد. معلم نیز با سؤال‌های خود، او را برای توضیح بهتر کار راهنمایی می‌کند. در ادامه‌ی این فعالیت، یکی از دانش‌آموزان را دعوت کنید تا در مورد این محصول هنری توضیح دهد و نظر خود را بگوید. چه چیزهایی در این کار مشاهده می‌کند؟ کجای کار زیباتر است؟ کجای کار را بیشتر دوست دارد؟ چه پیشنهادی برای بهتر شدن کار دارد؟ این دانش‌آموز را می‌توانید به طور تصادفی یا با انتخاب فرد اول یا به توصیه‌ی سایر بچه‌ها انتخاب کنید.

در پایان، نوبت معلم است که علاوه بر جمع‌بندی نظر هر دو نفر، نظر خود را در مورد محصول هنری تولید شده بگوید. ویژگی‌های مثبت کار چیست؟ برای هرچه بهتر شدن کار، رعایت چه نکته‌های دیگری لازم است؟ تشویق همه‌ی ویژگی‌های مثبت کار، تشکر از توضیحات و تشکر از همراهی و همکاری همه‌ی دانش‌آموزان در مراحل مختلف فعالیت کلاس هنر، مهم‌ترین قسمت کار است. اگر فرصتی باقی است، کار دیگری را برای ارزش‌یابی انتخاب کنید اما اگر وقت چندانی ندارید، از بچه‌ها بخواهید کارهایشان را در پوشه‌ی کار قرار دهند و فهرست فعالیت‌های هنری خود را کامل کنند.^۱

در ارزش‌یابی فعالیت‌هایی مثل قصه، ابتدا قصه‌گو یا گروه مجری قصه در مورد نحوه‌ی ارائه یا اجرای قصه‌ی خود توضیح می‌دهد؟ قصه را چگونه انتخاب کرده است؟ چگونه برای اجرای قصه در کلاس آماده شده است؟ آیا از اجرای خود راضی است؟ به نظر خودش، کدام قسمت قصه را بهتر اجرا کرده است؟ نقاط قوت قصه‌گویی او کدام‌اند؟ برای اجرای بهتر قصه و جذب بیشتر شنوندگان چه کارهایی باید انجام دهد؟ در ادامه، یک یا چند نفر از دانش‌آموزان در مورد نحوه‌ی اجرای قصه و نقاط قوت آن، اظهار نظر می‌کنند. هم‌چنین اگر پیشنهادی برای اجرای بهتر قصه دارند، ارائه می‌دهند. در پایان، معلم با جمع‌بندی نظرها، نظر کلی خود را می‌دهد و راهکارهای پیشنهادی خود را برای اجرای بهتر بیان می‌کند. پس از تشویق نقاط قوت اجرا و تشکر از مجریان و شنوندگان، هر دانش‌آموز پوشه‌ی کار خود را کامل می‌کند.

گفت‌وگو درباره‌ی کارها، بررسی و توصیف آن‌ها در کسب تجربه‌های هنری مفید است و

۱- برای آشنایی بیشتر با پوشه‌ی کار به صفحه‌ی ۲۵۳ مراجعه کنید.

دانش آموزان را به آرامی به سمت نقد هنری ساده سوق می‌دهد. هم‌چنین، به آن‌ها می‌آموزد که ضمن اظهار نظر، به نظر دیگران هم توجه کنند.

در تهیه و اجرای طراحی آموزشی لازم است معلم به **مدیریت زمان** توجه کند. ساعت درسی ۴۵ دقیقه است و این ۴۵ دقیقه را باید طوری سازماندهی کرد که پنج گام اساسی به راحتی برداشته شود. معمولاً گام‌های اول و دوم به زمان زیادی نیاز ندارند. اما گام‌های سوم و چهارم به زمان بیشتری نیازمندند تا دانش‌آموزان بتوانند فکر کنند، ایده‌ی خود را پرورش دهند، با استفاده از ابزار و موادی که در اختیار دارند، آن را اجرا کنند و به نتیجه برسند. در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی، گام سوم بسیار اساسی است؛ زیرا آشنایی با ابزار و مواد، روش کار و سپس، فرایند تولید تا رسیدن به محصول نهایی و ارائه‌ی آن در این مرحله انجام می‌شود.

هم‌چنین، توجه داشته باشید که در طراحی آموزشی و اجرای آن، **زمینه‌ی استفاده از کدام یک از هوش‌های دانش‌آموزان خود را فراهم می‌آورید**. دقت کنید با طرح چه سوال‌هایی، تفکر دربارهِی چه مطالبی و اجرای چه فعالیت‌هایی این زمینه غنی‌تر خواهد شد. به اهداف درس هنر نیز توجه داشته باشید. فعالیتی که طراحی کرده‌اید و در کلاس اجرا می‌کنید، به دانش‌آموزان در رسیدن به کدام یک از هدف‌ها در سه حوزه‌ی دانش، نگرش و مهارت کمک می‌کند؟

به‌ویژه اگر در مدرسه فضای مناسبی به عنوان **کارگاه هنر** موجود باشد، همه‌ی ابزار و مواد لازم برای فعالیت‌های هنر در کارگاه هنر قرار می‌گیرد و کلاس‌ها در زنگ هنر می‌توانند از آن فضا و تجهیزات آن استفاده کنند. این ابزار و حتی باقی‌مانده‌ی مواد برای استفاده در سال‌های بعد نیز باقی می‌ماند. ابزار و موادی مثل مداد رنگی، تراش، خرده‌ریزهای دور ریختنی را بچه‌ها بهتر می‌توانند تهیه کنند. از ابتدای سال، از والدین دانش‌آموزان بخواهید که کیسه‌ی نایلونی یا قوطی محکمی در اختیار آن‌ها قرار دهند و بچه‌ها انواع تصویرهای رنگی زیبا را که در نشریات و کتاب‌های باطله، کاغذهای کادو، کاغذ و مقوای بسته‌بندی اجناس مختلف می‌بینند، جمع‌آوری کنند و نگه‌دارند. هم‌چنین، پارچه‌های رنگی یا تصویردار، دکمه‌های رنگی، پولک، روبان، مروارید، منجوق، دکمه‌ی فشاری، سنگ، صدف و هر چه را به نوعی در ساخت کاردستی یا تصویرسازی مورد استفاده است، جمع‌آوری کنند و در ساعت هنر همراه بیاورند.

بچه‌ها را عادت دهید که از ابزار و موادی که در اختیار دارند، به طور مشترک استفاده کنند و در حفظ و نگهداری و تمیزی آن‌ها بکوشند.

به طور کلی، لازم است در هر شرایطی نظم، نظافت و زیبایی محیط حفظ شود. فعالیت‌هایی که

با صدا همراه اند، به ویژه در بخش‌های تربیت‌شنوایی و نمایش، باید به گونه‌ای اجرا شوند که صدای آن‌ها نظم کلی مدرسه را برهم نزنند. هم‌چنین، در فعالیت‌هایی که با کاغذ، برش کاغذ، رنگ، گل و ... سر و کار دارند، تمیزی و نظافت کلاس برعهده‌ی دانش‌آموزان است. آن‌ها باید با راهنمایی معلم، همه‌ی ابزارها را تمیز و مواد باقی‌مانده را مرتب و جمع‌آوری کنند. تمیزی و نظافت دست‌ها و لباس نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پوشیدن پیش‌بند یا لباس کار و شستن دست‌ها با آب و صابون پس از پایان کار را همیشه به دانش‌آموزان یادآوری کنید.

طراحی آموزشی تلفیقی

طراحی آموزشی تلفیقی از چند رشته‌ی هنری که معمولاً یک رشته محور اصلی سایر فعالیت‌ها قرار می‌گیرد، تشکیل شده است. در این مثال، محور اصلی قصه است که با نمایش و تربیت‌شنوایی همراه می‌شود و با نقاشی و کاردستی ادامه می‌یابد و کامل می‌شود. این برنامه در سه جلسه‌ی متوالی قابل اجراست.

ابتدا قصه‌ای مناسب انتخاب می‌شود؛ دانش‌آموزان می‌توانند در قصه‌گویی مشارکت کنند و هر کدام، در نقش یکی از عناصر قصه ایفای نقش کنند. تشکیل گروه و تقسیم وظایف به عهده‌ی بچه‌هاست و معلم فقط بر کار آن‌ها نظارت می‌کند.

در این گروه، یک نفر قصه‌گوست و سایرین، نقش‌ها را به عهده می‌گیرند.

بچه‌ها پس از گفت‌وگو و توافق با هم و با استفاده از آنچه در درس کاردستی و نقاشی آموخته‌اند، وسایلی را برای اجرای نقش در قصه آماده می‌کنند و سپس، قصه‌گو گفتن قصه را شروع می‌کند؛ قصه‌گو به نقش هر کس که رسید، صبر می‌کند تا آن شخص، نقش خود را با تقلید صدا و حرکات اجرا کند و قصه به همین ترتیب ادامه می‌یابد تا به پایان رسد.

پس از پایان قصه، گفت‌وگوهای پایان قصه انجام می‌شود. معمولاً این برنامه به یک جلسه‌ی کامل نیاز دارد. در آغاز جلسه‌ی بعد (دوم)، از بچه‌ها بخواهید یک دقیقه سکوت کنند و با چشمان بسته، قصه‌ی گفته شده را تجسم کنند و به یادآورند. آن‌گاه، چشمان خود را باز کنند و بگویند که از نظر آن‌ها کدام قسمت قصه زیباتر و جذاب‌تر بوده است. در ادامه، درباره‌ی تمامی چیزهایی که در آن صحنه‌ی قصه ممکن است وجود داشته باشد، فکر کرده، با هم گفت‌وگو کنند و آن‌ها را در ذهن خود مجسم سازند. سپس، با ابزار و موادی که در اختیار دارند، آن‌چه را در ذهن خود مجسم کرده‌اند، نقاشی و رنگ‌آمیزی کنند.

برای جلسه‌ی سوم، معلم قبلاً از بچه‌ها می‌خواهد تا دوباره به قصه فکر کنند؛ همه‌ی صحنه‌های

آن را به خاطر بیاورند و به چیزهایی که می‌شود با آن‌ها کاردستی ساخت، بیش‌تر فکر کنند. می‌توان قبلاً به بچه‌ها گفت که درباره‌ی کاردستی متناسب با قصه و ابزار و مواد مورد نیاز فکر کنند و آن ابزار و مواد را همراه بیاورند و در کلاس به ساختن کاردستی موردنظر خود بپردازند.

معلم می‌تواند این برنامه را با روش‌های مختلف، طراحی و در چند جلسه‌ی متوالی اجرا کند. پیوستگی و ارتباط فعالیت‌ها تلاش پی‌گیر بچه‌ها را برمی‌انگیزد و باعث یادگیری عمیق مفاهیم قصه و تجسم و تخیل وسیع فضای آن می‌شود و تا مدتی آن‌ها را به تفکر وامی‌دارد. تنوع فعالیت‌ها از سویی زمینه‌ی تقویت همه‌ی هوش‌ها را فراهم می‌سازد؛ از سوی دیگر، این تنوع در فعالیت باعث شادی و نشاط دانش‌آموزان می‌شود.

در جریان فعالیت گفته‌شده، بخشی از کارها مشارکتی و بخشی فردی است. در هر دو مورد، تعامل بسیار خوبی بین بچه‌ها جریان پیدا می‌کند که آن‌ها را برای ادامه‌ی فعالیت‌ها یاری می‌دهد. هم‌چنین، آنان با مشاهده‌ی فعالیت‌ها و محصولات هنری یک‌دیگر در زمینه‌های مختلف، تجربه‌های هنری بسیاری کسب می‌کنند.

در جریان طراحی آموزشی تلفیقی نیز، علاوه بر «تربیت هنری»، به توسعه‌ی هوش‌های چندگانه و تحقق اهداف در سه حوزه‌ی دانش، مهارت و نگرش توجه فرمایید.

طراحی آموزشی (۲)

رشته: تلفیق قصه، نمایش، تربیت شنوایی، نقاشی و کاردستی

فعالیت‌های یادگیری:

قصه: قصه‌گویی

نمایش: بازی حرکات و صداهای تقلیدی

تربیت شنوایی: تقلید صدا

نقاشی: نقاشی برای قصه

کاردستی: ساختن فضا یا عناصر قصه با مواد و شیوه‌ی دل‌خواه،

تکمیل کاردستی‌های ساخته شده با نقاشی

اهداف کلی درس هنر

حوزه‌ی دانش	حوزه‌ی مهارت	حوزه‌ی نگرش
× آشنایی با طبیعت به عنوان منبع	× توسعه‌ی مهارت‌های حسی	× توجه به زیبایی‌ها و پرورش حسّ زیباشناسی
× الهام آفرینش‌های هنری	× توسعه‌ی مهارت‌های گفتاری	× تمایل به ابراز افکار و احساسات
× آشنایی با رشته‌های هنری	× توسعه‌ی مهارت‌های حرکتی برای کاربرد مواد، ابزار و فنون ساده‌ی هنری	× توجه به توانایی‌های خود و کسب اعتماد به نفس
× آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری	× توسعه‌ی قابلیت‌های تفکر	× علاقه به کاوشگری و کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری
× آشنایی با میراث فرهنگی هنری	× توانایی بیان افکار و احساسات در قالب‌های هنری	× توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی
	× توسعه‌ی مهارت‌های اجتماعی	× تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت در فعالیت‌های گروهی

۳	×	منطقی — ریاضی	×	مکانی (فضایی)	×	موسیقایی	×	درون فردی
۳	×	کلامی (زبانی)	×	حرکتی — جسمانی	×	میان فردی	×	طبیعت‌گرا

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری

جلسه	گام	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
۱- قصه‌گویی و اجرای نمایش با تربیت شیوازی همراه	اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی آمادگی برای گوش دادن به قصه	پرسش و پاسخ		۵
	دوم	دعوت گروه قصه‌گو	اجرای قصه، توجه	ایفای نقش		۲۰
	سوم	طرح سؤال از قصه	تفکر، تخیل و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ		۱۰
	چهارم	جمع‌بندی	بررسی قصه	بحث گروهی		۵
	پنجم	ارزش‌یابی	بررسی اجرا	پرسش و پاسخ		۵
۲- نقاشی برای قصه	اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی آمادگی برای نقاشی از قصه	پرسش و پاسخ		۵
	دوم	دعوت به فکر کردن، تجسم فضا و انتخاب موضوع نقاشی	تفکر، تخیل و ساختن تصویر ذهنی، انتخاب ابزار و مواد و روش نقاشی (پرورش ایده‌ی هنری)	توضیحی		۱۰
	سوم	دعوت به نقاشی	اجرای نقاشی (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	کاغذ یا مقوا و مواد رنگین	۲۰
	چهارم	جمع‌آوری	ارائه‌ی نقاشی‌ها	نمایشی	گیره و طناب	۵
	پنجم	ارزش‌یابی	توجه و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ، و توضیحی	پوشه‌ی کار	۵
۳- ساختن کاردستی برای قصه	اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ		۵
	دوم	دعوت به فکر کردن و تجسم روش ساختن کاردستی	تفکر، تخیل و ساختن تصویر ذهنی، انتخاب ابزار و مواد و روش ساختن کاردستی (پرورش ایده‌ی هنری)	توضیحی	-	۱۰
	سوم	دعوت به ساختن کاردستی	ساخت کاردستی (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	مقوا، کاغذهای رنگی، مواد رنگین و ...	۲۰
	چهارم	جمع‌آوری	ارائه‌ی کاردستی‌ها	نمایشی		۵
	پنجم	ارزش‌یابی	توجه و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ و توضیحی	پوشه‌ی کار، کیسه‌ی جعبه برای نگهداری محصول	۵